

Označující (zvuková podoba) a označované (funkce) ustavičně kloužou po "svahu reality". Každý "přesahuje" rámec, který mu určil jeho partner: označující usiluje o to, mít jiné funkce, než je jeho vlastní, označované usiluje o to, být vyjadřováno jinými prostředky, než je jeho znak. Jsou asymetrické; jsou spojeny, ale nacházejí se ve stavu neustálené rovnováhy. Díky tomuto asymetrickému dualismu struktury znaků se může jazykový systém vyvíjet: přitom "adekvátní" pozice znaku se neustále přemísťuje podle toho, jak se přizpůsobuje požadavkům konkrétní situace.

Du dualisme asymétrique
du signe linguistique.
TCLP 1, 1929, 88-93.

SÉMANTIKA, VNITŘNÍ JAZYKOVÁ FORMA A HLOUBKOVÁ STRUKTURA

Eugenio Coseriu

0.1 Úvahy obsažené v tomto sdělení se snad mnohým budou zdát příliš kritické, a to negativně kritické. Budiž proto předem důrazně podtrženo, že to není autorovým úmyslem. Autor svou kritiku míní jako naprosto pozitivní a byl by rád, kdyby jeho úvahy byly chápány jako pozitivní přínos k jednotě lingvistiky.

0.2 Jde totiž o vlastní smysl tak zvané transformační teorie jazyka a tím také o její místo v celé jazykovědě. Proto zde pojednáme o několika základních pojmech transformační gramatiky, jež chceme objasnit prostřednictvím svého vztahu k předtransformační jazykové teorii.

1.1 Noam Chomsky (1964, 17) věří, že může ztotožnit humboldtovský pojem "jazykové formy" s generativními pravidly ('generative rules') své vlastní lingvistiky (srov. také Chomsky, 1965, 9). Vychází zřejmě z náhodné podobnosti jistých termínů (jako 'Erzeugung' - 'generative process'), aniž by dbal na to, že odpovídající pojmy fungují u Humboldta a v transformační gramatice v naprosto různých souvislostech a nadto že mají své kořeny ve zcela různých způsobech myšlení.

1.2 Avšak ve skutečnosti - a když se odhlédne od podobnosti jen povrchní - takové ztotožnění postrádá jakékoliv filologické a filosofické zdůvodnění. Ve skutečnosti 'forma' znamená u Humboldta vždy jen jedno, "to, co něco jiného utváří", "utvářející" vzhledem k utvářenému. Aplikován na jazyk může být tento pojem nyní interpretován z trojího hlediska, a to podle toho, jaký vztah utvářejícího a utvářeného přichází v úvahu, jak je to ostatně také u samotného Humboldta (srov. v základě správný výklad u N. Steinthala, 1884, 256 a násl.). Za prvé, a v nejobecnějším smyslu, pojem "forma" se může vztahovat na jazyk obecně (langage) a na jeho vztah k mimojazykové skutečnosti: z tohoto hlediska je jazyk obecně (langage) formou uchopení skutečnosti, světového názoru, je tím, co lidskou zkušenost světa teprve utváří. Za druhé, též pojem se může vztahovat na jednotlivý jazyk (langue) a opět na jeho vztah k mimojazykové skutečnosti: z tohoto hlediska je každý jazyk (tj. každý jednotlivý jazyk, langue) j e d n o u formou a různé jazyky jsou různými formami. Konečně se stále ještě též pojem může vztahovat na vnitřní jazykový vztah mezi jevy každého jednotlivého jazyka a principy, na nichž spočívají: v tomto ohledu je jazyková forma utvářejí-

cím principem (nebo souborem utvářejících principů) každého jednotlivého jazyka (langue), každý jazyk má nějakou určitou formu, tzn. že obsahuje principy své vlastní produkce a reprodukce. Nejpřesněji může být pojem jazykové formy v tomto třetím smyslu ztotožněn s pravým - ale bohužel často nesprávně interpretovaným - tradičním pojmem 'jazykového typu'.

1.3 Žádná z těchto tří aplikací pojmu jazykové formy neodpovídá tedy generativním pravidlům transformační gramatiky; neodpovídá jim ani třetí aplikace, neboť, za prvé, u Humboldta nejde o něco operacionálního, nýbrž o něco reálného, a za druhé, nejde u něj o mluvení jazykem (mit Sprache), o striktně synchronické použití jednotlivého jazyka v jazykové činnosti, tzn. o p r o d u k o v á n í v ě t na základě již daných jazykových pravidel, nýbrž o p r o d u k c i tohoto j e d n o t l i v ě h o j a z y k a samotného. Chomsky (1964, 22) by mohl tuto netotožnost, již si je navzdory výše uvedenému ztotožnění vědom přinejmenším do určité míry, převést na údajnou nepřesnost humboldtovského pojetí jazyka. Humboldt prý totiž nedosáhl žádného jasného rozlišení mezi "rule-governed-creativity" a "rule-changing-creativity"; technické nástroje k pojednání o "rule-governed-creativity" jako odlišné od "rule-changing-creativity" prý byly ostatně vytvořeny teprve "during the past few decades in the course of work in logic and foundations of mathematics". Toto tvrzení přirozeně nemůže být bráno vážně. Mělo by být všeobecně známo, že již Aristoteles, aniž by čekal na pokroky posledních desetiletí v oblasti logiky a bádání o základech matematiky, výslovně a zcela jednoznačně rozlišoval mezi netvůrčími činnostmi, které pouze aplikují nějakou již danou dynamis, a tvůrčí činnostmi, která předchází této dynamis; na druhé straně není o nic méně známo, že Humboldt dobře znal toto aristotelovské rozlišování. Když tedy Humboldt nečinil výslovně rozdíl mezi "rule-governed-creativity" a "rule-changing-creativity", pak pouze proto, že měl na mysli jen vlastní, tzn. druhou tvořivost. Tak zvaná "rule-governed-creativity", "production of new sentences", to znamená pouhá aplikace jednotlivého jazyka v mluvení, by podle humboldtovského pojetí jazyka nebyla vůbec žádnou tvořivostí, nebyla by žádným vytvářením jazyka, žádnou vlastní činností nebo-li energie. Chomského generativní pravidla by proto u Humboldta náležela právě k v y t v á ř e n ě m u, nikoli k v y t v á ř e n í.

1.4 A tak Humboldt, o němž se nyní tak často v transformační literatuře hovoří, není historickým Wilhelmem von Humboldtem, nýbrž nejvýše nějakým hybridním Noamem von Humboldtem. A v žádném případě předmětem transformační gramatiky není jazyk jako dynamický systém vytváření v Humboldtově smyslu.

2.1 Poněvadž forma jazyka se podle Humboldta rozpadá na formu vnější a vnitřní, přičemž druhá leží v jistém smyslu 'hlouběji' než první - pokud není bezprostředně postižitelná - Chomsky věří, že smí jít ještě dále, a že smí ztotožnit humboldtovský pojem 'vnitřní formy' - přinejmenším pokud se týče vět - se svým vlastním pojmem 'podkladové struktury' nebo 'hloubkové struktury' (Chomsky, 1965, 198-199).

2.2 Pojem 'vnitřní formy' u Humboldta, jak je známo, znamená specifické obsahové utváření jednotlivého jazyka, utváření významů v jednotlivých

jazycích, jak gramatických, tak lexikálních. Příklady pro to uvedené v Einleitung zum Kawi-Werk, § 21, o tom nenechávají žádné pochybnosti. Těmito příklady jsou totiž v gramatické oblasti kategoriální rozdělení verbálních systémů v sanskrtu a v řečtině, a v lexikální oblasti jména slona v sanskrtu, který se, jak Humboldt píše, "nazývá tu dvakrát pijící, tu dvouzubý, tu opatřený jednou rukou".

2.3.1 Odpovídá snad tento pojem blíže nedefinovanému a od vyjití Syntaktických struktur stále méně určitému pojmu "hloubkové struktury" ? V posledním vývoji transformační gramatiky, např. u Lakoffa, lze skutečně konstatovat tendenci hloubkovou strukturu prostě ztotožnit s významem vět. Tím by bylo možno nabýt dojmu, že se jedná skutečně o humboldtovskou vnitřní formu.

2.3.2 Při bližším pohledu se však ukáže, že tomu tak v žádném případě není. Výrazy jako A je větší než B - B je menší než A, Podpatek je příliš nízký - Podpatek není dosti vysoký, Caesar Pompeium vicit - Pompeius a Caesare victus est, Krájím chleba nožem - Krájím chleba, přičemž k tomu používám nože - Krájím chleba. Přitom používám nože jako nástroje, atd. jsou totiž v transformační literatuře považovány za 'synonymní', za 'mající stejný význam', za mající stejnou hloubkovou strukturu, nřičemž se stává zřejmým, že nejde o v ý z n a m (Bedeutung) v jednotlivém jazyce, nýbrž o o z n a č e n í (Bezeichnung), tzn. o vztah těchto výrazů k mimojazykové skutečnosti, lépe řečeno, že jde o samotné skutečnosti, které máme v každém tomto případě na mysli. Takové výrazy jsou totiž pokaždé 'ekvivalentní' tzn. 'synonymní v označení', avšak nemají stejný jazykový význam. Odtud také parafrázování jako metoda zjišťování tzv. stejnosti významu (meaning): parafrázování spočívá pokaždé právě na identitě míněných skutečností, tzn. na ekvivalenci v označení, které ale může být dosaženo také prostřednictvím zcela odlišných jazykových významů.

2.4 Ve významovém komplexu, který můžeme nazývat 'aktuálním jazykovým významem', musí být rozlišovány různé roviny: (1) označení, tzn. vztah k mimojazykové skutečnosti; (2) 'vnitřně strukturní', tzn. vlastní syntaktický význam věty: význam vnitřní větné struktury (např. aktivní - pasivní); (3) ontická, větě připisovaná hodnota, tzn. vnější determinace strukturního větného významu (táž ideální skutečnost totiž může být v ontickém ohledu různě předkládána: k tomu náležejí hodnoty jako pozitivní, negativní, imperativní, interogativní atd.); (4) 'pragmatický význam' (tzn. situačně nebo příležitostně podmíněný význam věty, např. její informativní smysl). V transformační gramatice - právě proto, že jejím hlediskem je hledisko m l u v e n í j a z y k e m spíše než hledisko j e d n o t l i v ě h o j a z y k a jako takového a tím spíše logické než skutečně jazykovědné - je nyní třetí rovina redukována na první, druhá a čtvrtá jsou naproti tomu připisány takzvané povrchové struktury (která má vykazovat týž význam (meaning) jako hloubková struktura!), tzn. že celý větný význam je jednoduše redukován na označení. Odtud také tak mnohé 'hloubkové' podobnosti mezi různými jazyky a tak mnoho údajných univerzálií, které transformační gramatika stále znovu zjišťuje: velmi často se jedná o radikálně odlišné významové struktury, které ale jsou ekvivalentní v označení a proto jsou považo-

vány za 'identické v hloubkové struktuře'. Zde míněná 'identita' je však v základě mimojazyková identita, je to prostě *i d e n t i t a* s v ě t a j a k o t a k o v é h o a v žádném případě identita zkoumaných jazyků.

2.5 Avšak zjištění identity světa jako takového je samozřejmostí, která nepotřebuje být dokazována jazykovědně: tato identita je již předem předpokládána a lingvisticky je zcela bezvýznamná, poněvadž pravý lingvistický zájem se soustřeďuje právě na rozdílnost příp. podobnost významových struktur, kterými je též mimojazykový svět označován. Právě z tohoto hlediska vycházel Humboldt, který pečlivě a výslovně rozlišoval mezi vnitřní formou a mezi předmětem, tj. míněnými mimojazykovými skutečnostmi. Ve vztahu k výše uvedenému případu pojmenování slona totiž píše: "tak je tímto označováno právě tolik různých pojmů, i když je pokaždé míněn též předmět. Neboť jazyk nezobrazuje nikdy předměty, nýbrž vždy pojmy, které o nich byly duchem při tvoření jazyka samočinně vytvořeny; a zde je řeč o tomto tvoření potud, pokud se na ně musí nahlížet jako na zcela vnitřní, jako předcházející artikulačnímu smyslu." Ostatně již v pojednání *Über das Entstehen der grammatischen Formen und ihren Einfluss auf die Ideenentwicklung* (1836) rozlišoval mezi míněnou skutečností a jazykovým významem, uváděl četné příklady a opakovaně varoval, aby se nevycházelo z přenášení do jiných jazyků, neboť "tato přenášení, pokud se týkají gramatických forem, jsou téměř vždycky nesprávná a poskytují zcela jiný gramatický názor, než přitom měl na mysli mluvčí." Zmíňme se jen o několika jeho příkladech: karibské *aveiridaco*, v překladu *byl bys*, avšak doslova *v den tvého bytí*; v jazyce lule *a-le-ti-pan /ze země udělaný/*, ale doslova *země-z-vás-dělat* a *caic tucuec /jídám/*, avšak doslova *jím, dělávám*; mexické *ni-tlacotlaz-nequia /chtěl bych milovat/*, ale vlastně *já, já budu milovat, bych chtěl*; *e-tiboa* v jazyce mbaya nikoli jak se to překládá *skrže mne*, nýbrž *já-skrže*: "spojení je jenom v hlavě toho, kdo si je představuje, nikoli jako znak v jazyce". Je tedy jasné, že hloubková struktura transformační gramatiky nemá absolutně co činit s humboldtovskou vnitřní formou.

2.6.1 Když se nyní zaujme hledisko označení, tak se jednotné obsahy v jednotlivých jazycích nutně rozloží na heterogenní aplikace označení. Tak se například německé *mit X* bude muset interpretovat vždy podle kontextu jako '*unter Benutzung des Stoffes X*' (*der Kuchen ist mit Mehl gemacht*), '*mittels des Instruments X*' (*Ich schneide mit dem Messer*), '*in Begleitung von X*' (*Ich gehe mit einem Freund spazieren*), '*bei Empfindung des Gefühls X*' (*Ich gehe mit Freunde spazieren*) a snad ještě jinak; a španělské *se + v e r b u m* jednou jako neosobní (*se abre a las cinco*), jindy jako reflexivní (*el nino se lava*), po třetí jako pasivní (*este libro se lee con facilidad*).

2.6.2 Avšak gramatická konstrukce *mit X* jako taková vůbec neznámá látku, nástroj, doprovod atd., nýbrž snad jen '*a X je přítom*', '*za přítomnosti X*'. Zda je to přítomnost nějaké látky, nástroje, doprovodu nebo pocitu, to není v gramatické konstrukci *mit X* jako takové vůbec řečeno. To závisí na lexikálních kombinacích a hlavně na znalosti označených věcí a dokonce konkrétně míněných situacích; neboť něco, co je obvykle látkou, se může za nějakých okolností stát nástrojem, předmět, který je normálně nástrojem, může být míněn a interpretován jako doprovodný předmět, když se neřekne,

jak je ho používáno k provedení nějaké činnosti (např. *der Mann mit dem Messer, mit dem Gewehr*) atd. Podobně španělská konstrukce *se + v e r b u m* nijak neznámá neosobnost nebo pasivum atd., nýbrž jenom zcela obecně (jako ostatně také analogické konstrukce v jiných jazycích) obrácení tranzitivní, zrušení přechodu jednání na něco jiného. Když je přítomný nějaký subjekt a to takový, který může fungovat jako agens, interpretuje se tato konstrukce jako reflexivní (*el nino se lava /dítě se myje/*); když naproti tomu subjektem není nic, co by bylo schopno jednat, interpretuje se jako pasivní (*el libro se lee /kniha se čte/*); a když není přítomný žádný subjekt nebo se nedá odvodit ze situace příp. z kontextu, interpretuje se jako neosobní (*se abre a las cinco /otevřít se v pět hodin/*). To ale platí jen zpravidla a nikoli nutně, neboť schopnost činnosti nějakého subjektu může být explicitě nebo implicitě negována, subjekt, který normálně není schopný jednání, může být předkládán jako agens atd.: matka může například při koupání svého dítěte říci *asi se lava el nino /tak se myje dítě/*, a *esta carta se escribe a si misma /tento dopis se píše sám/* je úplně možnou vazbou.

2.6.3 V jakém vztahu jsou nyní takové jednotné gramatické významy k hloubkové struktuře transformační gramatiky? Vlastně jazyková posloupnost není ta, která byla výše provizorně přijata: *o z n a č e n í - s t r u k t u r n í v ý z n a m - n ý b r ž o b r á c e n ě : s t r u k t u r n í v ý z n a m - o z n a č e n í*. Určitý jednotný obsah v jednotlivém jazyce není snad sekundárně nabytou syntézou označovacích možností, nýbrž naopak, je něčím intuitivně primárním a jazykově bezprostředním. Právě označení vyplyne vždycky jako něco sekundárního, podle lexikálních významů, které jsou po ruce, podle znalosti věcí, podle situace a kontextu. Tak konstrukce *mit X* není snad algebraickým součtem '*nástroje*', '*doprovodu*', '*látky*' atd., nýbrž odpovídá nějaké primární a mnohem obecnější funkci, která potom připouští různé aplikační možnosti. A není přirozeně mnohoznačná, neboť znamená vždy totéž a její aplikace v označení k tomu přistupují jako dodatečná určení jejího jednotného významu. Racionální posloupnost není snad '*látka*', '*nástroj*', '*doprovod*' atd. a potom obecnější *mit X* jako zrušení těchto určení, nýbrž obrácená, nejprve obecná funkce '*a X je přítom*' a teprve potom '*jako látka*', '*nástroj*', '*doprovod*' atd., jako další určení tohoto primárního významu. Jednotná funkce *mit X* leží tedy *j a z y k o v ě h l o u b ě j í* než tzv. hloubková struktura, která se ukazuje jako něco sekundárního.

2.7. A právě rovina jednotných jazykových funkcí je v transformační gramatice ignorována nebo zanedbávána. Poněvadž má sklon ztotožnit hloubkovou strukturu s označením, čímž se jazykové funkce rozpadají v heterogenní soubor, je transformační gramatika nejen nehumboldtovská, nýbrž je právě protikladem skutečně humboldtovské lingvistiky, ve které by vnitřní forma, tzn. funkcionální struktura, obsahové utváření jazyka, muselo stát v centru zájmu a která by musela usilovat o zachycení zvláštnosti funkcí jednotlivých jazyků ("rozmanitosti stavby lidského jazyka"). Přijetím transformacionalistického hlediska se přirozeně stanou oprávněnými parafráze jako *unter Benutzung eines Messers* atd. za *mit dem Messer* a při srovnání jazyků jsou zjišťovány takzvané '*hluboké*' podobnosti s vý-

razy jiných jazyků jako lat. cultro nebo rus. nožem, jež připouštějí analogické parafrázování. Zároveň je ale přitom ignorován fakt, že gramatická konstrukce mit X v němčině (také v případě mit einem Messer) vzata sama o sobě nemá žádný instrumentální význam a - což je ještě horší - funkcionální jednota konstrukcí jako mit einem Messer, mit Mehl, mit einem Freund, mit Freude atd. sejde úplně s očí, neboť parafráze pro tyto jiné výrazy nejsou právě analogické, nýbrž znějí jinak. Může se také připustit, že transformační gramatika je zčásti návratem k tradiční gramatice; avšak jenom do té míry, pokud tradiční gramatika také ignorovala jednotné funkce jednotlivých jazyků a v syntaktické analýze rovněž vycházela nikoli z těchto funkcí, nýbrž z významů v mluvě (Redebedeutungen), tedy v základě také z označení. Avšak všimněme si, že v tradiční gramatice takový postup často právě nebyl nazýván "syntaktickou analýzou", nýbrž "logickou analýzou".

3.1 Předmětem transformační gramatiky tedy není langue, jednotlivý jazyk jako obsahové utváření, jako systém funkcí. A nic nepomůže odbýt funkční zkoumání jazyka jako 'taxonomické' - což dnes patří k technice zastrašování odpůrců transformační gramatiky -, neboť tím se problém jazykových funkcí neřeší, nýbrž právě jenom ignoruje. Právě tak málo stačí vykázat zjišťování těchto funkcí do takzvaného 'lexika' nebo přibírat do hloubkové struktury 'prázdná adverbia' pasívnosti a podobně, neboť to jsou jenom vytáčky a daný problém tím není kladen ani správně ani jako takový. Ve skutečnosti transformační gramatika nemá k dispozici žádné nástroje pro zjištění, vymezení a prozkoumání funkcí jednotlivých jazyků. Ještě více: ani si problém těchto funkcí neklade a je jasné, že se nedají řešit problémy, které ani nejsou klade-ny. Tudíž transformační gramatika může sotva poskytnout skutečně hluboký vhled do podstaty jednotlivých jazyků ('the nature of natural languages'), poněvadž vůbec nezkoumá to, co je na těchto jazycích podstatné a zvláštní, totiž r o z d í l n o s t j e j i c h f u n k č n í h o u t v á - ř e n í .

3.2 Má to znamenat, že transformační gramatika je bezpředmětná? Nikterak. Ve skutečnosti má svůj vlastní úkol, ale právě jako doplnění a rozšíření dosavadní lingvistiky, nikoli jako nějaká lingvistika místo jediné lingvistiky, která se vlastně zabývá jazykovými funkcemi, tzn. místo strukturálně funkční gramatiky (také nestrukturalisticky budované gramatiky jsou v tomto ohledu 'strukturální', neboť gramatika je per definitionem zkoumáním a výkladem jazykových struktur). Vlastním předmětem transformační gramatiky není totiž langue, jednotlivý jazyk jako takový; na předmět transformační gramatiky se nesmí pohlížet jako na pouhý 'systém pravidel pro produkování vět', nýbrž, jak již bylo výše naznačeno, jako na m l u v e n í j a z y k e m nebo, abych to řekl Sechehayovými termíny, jako na přechod od 'parole non-organisée', přes jednotlivý jazyk k 'parole organisée': transformační gramatika je v pravém smyslu g r a m a t i - k o u f u n g o v á n í j e d n o t l i v é h o j a z y k a v m l u - v e n í (resp. v rozumění). Zde také mají své místo r e l a c e mezi různými paradigmaty jednotlivého jazyka (mezi nimiž jsou tzv. t r a n s f o r - m a c e jenom jedním druhem).

3.3 Je tudíž na čase, aby se stoupenci transformační gramatiky vzdali svého sterilního polemického postoje vůči funkční gramatice, aby učinili pokus pochopit přesně, kterým pojmem funkční lingvistiky vlastně odpovídají jejich vlastní pojmy, aby se ukvapeně nedomnívali - jak se to často bohužel stává - že jejich 'jazyk' (fungování jazyka v mluvení) je tím pravým jazykem (systémem funkcí), že jimi přijaté struktury jsou těmi pravými strukturami, že jejich gramatika mluvení je jedinec správnou a přiměřenou gramatikou jazyků atd. Neboť přesnost a důslednost, o niž transformacionalisté tolik usilují při stanovení generativních pravidel, není sama o sobě nijak užitečná a nadto ještě může být zavádějící, když ve vztahu k základním poj- mům jako 'hloubková struktura', 'význam', 'parafráze' a dokonce i ve vztahu k předmětu bádání panuje tak mnoho nepřesností.

4.1 Ostatně rozlišování mezi oběma právě naznačenými druhy gramatik není nové. Bylo vystiženo již Georgem von der Gabelentz (1901²), který rozlišoval mezi "analytickou" a "syntetickou" gramatikou (ibid. 84 a násl.). První vychází z věty a dochází k nejmenším složkám odpovídajícího jazyka, "objasňuje jazykové jevy rozkladem"; druhá vychází z myšlenkového obsahu, který má být vyjádřen, a dospívá k větě, "učí zhodnocovat gramatické prostředky k výstavbě řeči" (ibid. 479). Je jasné, že "analytická gramatika" odpovídá funkčně strukturální gramatice, naproti tomu "syntetická" odpovídá transformační (nebo lépe 'relační'). Také podle Gabelentze se obě tyto formy navzájem doplňují: "jazyky chtějí být posuzovány synopticky, jednou s ohledem na jejich jevy a jednou s ohledem na jejich výkony" (ibid. 479).

4.2 Ve skutečnosti jsou obě formy gramatiky plně oprávněné a stejnou měrou nutné. Fakt, že obvyklá strukturálně funkční gramatika nemůže řešit jisté problémy, je dostatečným důvodem pro to, aby byla doplněna, avšak nikoli pro to, aby byla nahrazena jinou, tím méně pak, když se ukáže, že tato náhrada nemůže řešit jiné a mnohem závažnější problémy, a dokonce že si je nemůže ani klást. Relační gramatika má smysl ve skutečnosti nikoli m í s t o nýbrž jen v e d l e strukturálně funkční. Mimo jiné také proto, že funkční gramatika nutně relační předchází: je totiž nemožné zkoumat fungování jednotlivého jazyka v mluvení, aniž by předtím byly nejprve zjiš- těny funkce tohoto jednotlivého jazyka. To je ostatně transformacionalisty implicitně přiznáváno, když přijímají tolik funkcí mlčky jako již známé a nepotřebující definice nebo když odkazují na slovník.

5. Je sice pravda, že funkčně-strukturální gramatika může právě tak málo nahradit relační gramatiku; ale nedá se relační gramatikou zatlačit a ani se nedá do ní smysluplně zabudovat. Zoufalé pokusy, které občas dělají transformacionalisté, aby integrovali jazykové funkce do svého gramatického modelu, když je předtím tak dlouho ignorovali nebo dokonce popírali, nemo- hou mít úspěch, neboť jim uniká právě specifičnost tohoto problému. Takové pokusy vedou ostatně uvnitř transformační gramatiky samotné k nesčetným potížím a koneckonců - po tak zajímavých a tolik slibujících začátcích (především co se týče kritiky antimentalismu a vítaných poukazů na omyly a nedostatky materiálně orientovaného strukturalismu) - k právě tak nemilému regresu. Z druhé strany nekritické nadšení pro povrchní postupy zobrazení, které jsou nepochopitelně považovány za 'analýzy' a 'vysvětlení', přispívá

jen k tomu, že se rozmnožuje teoretický zmatek, omyly ve vztahu k pojmům, které leží v základě lingvistického bádání. Je proto v zájmu všech a také - dokonce na prvním místě - transformacionalistů, aby tyto omyly byly identifikovány a odstraněny. Neboť *citius veritas ex errore quam ex confusione*.

Semantik, innere Sprachform und
Tiefenstruktur.
Folia Linguistica 4, 1970,
sv. 1-2, 53-63.

PERSPEKTIVY EVOLUČNÍHO STRUKTURALISMU

Alphonse Juilland

Je tomu dvacet let, co vyšlo dílo *Essai pour une histoire structurale du phonétisme français* (1949), dílo, které někteří uvítali jako první systematické úsilí aplikovat metody funkční a strukturní lingvistiky na celek zvukového vývoje jazyka. Tato kniha, kterou napsali dva žáci André Martineta, měla za úkol aplikovat na historickou fonetiku francouzštiny teorii, kterou přednášel na Ecole des Hautes Etudes průkopník francouzského strukturalismu. Druhé, velmi opožděné vydání *Essai* (1964) vychází právě v době oslav šedesátých narozenin André Martineta, kdy mu jeho kolegové, přátelé a bývalí žáci skládají svůj hold, a poskytuje dobrou příležitost, abychom přehlédli současný stav dischronické nauky, stejně jako pokrok, který se jí podařilo mezitím uskutečnit pod vedením nesporného průkopníka evolučního strukturalismu.

Zdá-li se dnes, že dischronická teorie je všeobecně přijímána - mnohé z myšlenek vyslovených v prvním vydání *Essai* byly přijaty a staly se mezitím společným majetkem - zůstává naproti tomu aplikace těchto metod na hláskoslovný vývoj různých jazyků dosti omezena. Je pravda, že mezitím uveřejnili teoretické a aplikované práce nesporné hodnoty U.Weinreich (1953), F.Jungemann (1956), F.Lüdtke (1956), H.Weinrich (1959), E.Coseriu (1958) a H.Hoenigswald (1960), citujeme-li jen ty nejdůležitější. Nicméně zdaleka nejvýznamnější událostí bylo nepochybně vydání hlavního díla André Martineta *Economie des changements phonétiques* (1955). Po této dlouho očekávané knize, připravené řadou předběžných teoretických a aplikovaných studií, následovaly obecné a velmi užitečné výklady, zařazené do oddílů věnovaných jazykovému vývoji v *Elements de linguistique générale* (1960) a v *Functional View of Language* (1962), jejichž souhrn tvoří teoretickou soustavu, kterou jsme před dvaceti lety postrádali. Teoretické a metodologické pokroky, uskutečněné od té doby, zajistily diachronické fonologii vybrané místo v učebnicích a souhrnných pojednáních, ať jde o obecnou lingvistiku, jako F.C.Hockett (1958), o lingvistiku historickou, jako W.F.Lehmann (1962), či o románskou lingvistiku jako I.Jordan (1962).

Přes tyto nesporné pokroky zůstává situace diachronické fonologie dosti dvojznačná, jak to zdůrazňuje André Martinet ve své předmluvě k druhému